

УДК 37.091.3
ББК 74.202.5
М54

Рецензенти:

Николин М. М. — доцент (*завідувач*) кафедри методики викладання навчальних дисциплін та гуманітарної освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук;

Івахів Н. В. — учитель вищої категорії, старший учитель ЗОШ І–ІІІ ст. села Великі Гаї Тернопільського району.

М54 Методична скарбничка вихователя ГПД / упоряд. Т. Б. Салук. — Х. : Вид. група «Основа», 2017.— 303, [1] с. — (Серія «Вихователю ГПД»).

ISBN 978-617-00-2888-4.

Посібник містить зразки оформлення документації, методичні рекомендації щодо планування й організації роботи ГПД у початковій школі, орієнтовне календарно-тематичне планування на рік, практичні розробки виховних заходів різноманітної тематики, матеріали з фізкультурно-оздоровчої роботи, дидактичний матеріал.

Для вихователів ГПД, учителів початкової школи, студентів педагогічних спеціальностей ВНЗ.

УДК 37.091.3
ББК 74.202.5

ISBN 978-617-00-2888-4

© Салук Т. Б., упорядкування, 2016
© ТОВ «Видавнича група “Основа”», 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
ОРІЄНТОВНА ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ ВИХОВАТЕЛЯ ГПД	7
ПОЛОЖЕННЯ ПРО ГРУПУ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	10
РЕЖИМ РОБОТИ ГПД ТА ЩОДЕННЕ ПЛАНУВАННЯ	15
КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ У ГПД НА І–ІІ СЕМЕСТРИ	18
<i>Орієнтовні правила складання календарно-тематичного планування у ГПД</i>	18
КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ І СВЯТКОВИХ ДАТ	44
Вересень	44
Жовтень	46
Листопад	47
Грудень	49
Січень	50
Лютий	50
Березень	51
Квітень	52
Травень	54
ВИХОВНІ ЗАХОДИ (розробки)	56
<i>І семестр</i>	56
<i>Вересень</i>	56
Народний календар	56
Книга — джерело знань	57
Увічливість на кожний день	59
Солодке свято	63
Різдво Пресвятої Богородиці	66
Воздвиження Чесного Хреста	67
Знай, люби, оберігай	67
<i>Жовтень</i>	71
Народний календар	71
Хліб — усьому голова	72
Покрова Пречистої Діви Марії	76
Хустина в обрядах і звичаях українців	78
Рушник, що вміє промовляти	81
Український віночок	83
Наодинці вдома	85
<i>Листопад</i>	87
Народний календар	87
Здорові діти — здорова нація	88
Правила безпеки під час переходу вулиці	92

Собор Архистратига Михаїла	100
Правила поведінки під час виникнення пожежі	101
Наші обереги	104
<i>Грудень</i>	110
Народний календар	110
З чого починається Батьківщина	112
Якщо друг у тебе є, життя радісним стає!	115
Гість — радість у домі	121
Свято Андрія	125
«Коником білогривим іде з неба гість»	126
Як світ зустрічає Новий рік	128
II СЕМЕСТР	131
<i>Січень</i>	131
Народний календар	131
Про культуру за столом	132
Різдво Христове	136
Новий старий рік (<i>свято Василя</i>)	138
Голодна кутя, голодний Святвечір	140
Водохреща, Водошці, Йордана	141
Конституція України	142
<i>Лютий</i>	146
Народний календар	146
Кава Юрія Кульчицького	147
Стрітєння Господне	150
Д. Павличко. «О рідне слово, хто без тебе я?»	151
День народження Лесі Українки	154
Твоє ім'я — твій друг	156
Найкращий друг людини	160
<i>Березень</i>	165
Народний календар	165
Здрастуй, 8 березня	166
Зустріч з Кобзарем	168
Хто на землі найбільший, а хто — найменший?	171
Символи України	173
Рослини — символи України	175
Цікавий світ професій	181
<i>Квітень</i>	196
Народний календар	196
Перше квітня — «День брехунця»	199
Благовіщення Пресвятої Богородиці	200
Вербна неділя	202
Великдень	203
Світ навколо тебе	205
Дзвони Чорнобиля	209
<i>Травень</i>	212
Народний календар	212
День Святого Юрія Переможця, великомученика	213

«Як Батьківщина й сонечко над нами, отак і мама на землі одна»	216
Пам'ять вічно жива	217
Рід, родина, рідне	221
Вишиванка вмiє промовляти	224
Я — громадянин України	228
ВИКОНАННЯ ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ	233
МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНІ ІГРИ	235
ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧА РОБОТА У ГПД	246
<i>Фізкультхвилинки та ігри</i>	<i>249</i>
Фізичні вправи-ігри	250
Дихальні ігрові вправи	254
Ігрові вправи для зміцнення м'язів ніг і живота	254
Фізкультхвилинки під мовний супровід вихователя	255
Гiмнастика для очей	258
Пальчикова гімнастика	259
Година здоров'я	261
Рухливі ігри	261
Лічилки	264
<i>Ігри та естафети</i>	<i>267</i>
Ігри низької інтенсивності	267
Ігри середньої інтенсивності	271
Ігри зі снігом	282
Ігри на санчатах	283
Українські народні ігри	284
Ігри за мотивами українських народних казок	285
<i>Прогулянка</i>	<i>289</i>
Творча прогулянка	290
<i>Суспільно корисна праця</i>	<i>293</i>
ЗАНЯТТЯ ЗА ІНТЕРЕСАМИ	295
Заняття за інтересами «Сніжинка»	296
ДОКУМЕНТАЦІЯ, МЕТОДИЧНА СКАРБНИЧКА ТА ІНВЕНТАР ВИХОВАТЕЛЯ ГПД	298
ЛІТЕРАТУРА	300

Передмова

Щоб зробити дитину розумною і розважливою,
зробіть її міцною і здоровою:
нехай вона працює, діє, бігає, кричить,
нехай вона перебуває в постійному русі.

Жан-Жак Руссо

Посібник адресований вихователям груп продовженого дня, наперед, вихователям-початківцям.

Мета цього видання: допомогти у плануванні та правильній організації роботи у ГПД, зокрема: у складанні режиму дня, річного календарно-тематичного планування, проведенні виховних заходів, якісній організації фізкультурно-оздоровчої роботи та роботи з виконання домашніх завдань...

Посібник містить Положення про групу продовженого дня загальноосвітнього навчального закладу; два варіанти режиму роботи ГПД; орієнтовне календарно-тематичне планування на I–II півріччя; календар знаменних та святкових дат; розробки різних за формою проведення виховних заходів з найосновніших тем; методичні рекомендації щодо виконання домашніх завдань; добірку музично-дидактичних ігор; матеріали з фізкультурно-оздоровчої роботи та занять за інтересами, що допоможуть вихователю у плануванні, організації роботи ГПД та у вихованні всебічно гармонійно розвинутої особистості.

Дібрані матеріали мають чітко визначену мету, структуру, значну кількість інформації для проведення цікавої, змістовної навчально-виховної діяльності в освітніх закладах. Доцільно організована діяльність молодших школярів у групі продовженого дня сприятиме гармонійному поєднанню навчання й виховання.

Кожний розділ посібника містить значну кількість інформації, тому вихователю слід уміти обирати матеріал для навчально-виховного процесу у ГПД дозовано. Найоптимальніший варіант — це по дві гри, по дві фізкультурхвилинки, по дві вправи з гімнастики для очей, пальчикової гімнастики тощо.

Дібраний матеріал посібника розрахований на різні вікові категорії молодших школярів, отже, вихователь ГПД зможе плідно використовувати його впродовж чотирьох років навчання і виховання учнів.

Хай вам щастить у ваших починаннях, вашій копіткій, наполегливій і творчій роботі!

Орієнтовна посадова інструкція вихователя ГПД

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор _____

(назва ЗНЗ)

_____ (підпис, ПІБ)

« _____ » _____ 201____ р.

ОРИЄНТОВНА ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ ВИХОВАТЕЛЯ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

1. Загальні положення

- 1.1. Вихователь групи продовженого дня школи призначається і звільняється з роботи наказом директора школи з-поміж осіб, які мають вищу або середню спеціальну освіту.
- 1.2. Вихователь групи продовженого дня безпосередньо підпорядковується заступникові директора з навчально-виховної роботи (*початкова ланка*).
- 1.3. Основне призначення посади полягає у заміні сімейного піклувальника, вихователя і нагляду за дітьми у період перебування їх у виховних групах школи.
- 1.4. Вихователь у своїй роботі керується навчальними програмами, розкладом, Статутом школи, нормами і правилами охорони праці та техніки безпеки і цією Інструкцією.

2. Функції вихователя ГПД

- 2.1. Організовує і проводить позакласну, навчальну та виховну роботу в закріпленій групі, а також суспільно корисну і культурно-масову роботу з дітьми групи.

3. Посадові обов'язки вихователя ГПД

- 3.1. Формує у вихованців моральні навички до навчання, праці, суспільної власності та особистого майна, навички культури поведінки.

- 3.2. Контролює дотримання учнями режиму дня, організовує виконання домашніх завдань, проведення культурно-масових, оздоровчих та інших заходів.
 - 3.3. Заохочує учнів до художньої, науково-технічної творчості, спортивних секцій, клубів за інтересами.
 - 3.4. Підтримує постійний зв'язок з батьками та викладачами, домагається єдності педагогічних вимог до учнів.
 - 3.5. Планує виховну роботу в закріпленій групі, забезпечує виконання плану, бере участь у методичній роботі та підвищує свою кваліфікацію.
 - 3.6. Вносить пропозиції щодо вдосконалення виховної роботи.
 - 3.7. Здійснює естетичне виховання.
 - 3.8. Вивчає індивідуальні здібності, інтереси і схильності учнів, їхні сімейні обставини та житлово-побутові умови.
 - 3.9. Координує свою роботу з роботою класного керівника.
 - 3.10. Веде встановлену документацію щодо ГПД, надає адміністрації відомості про успішність та поведінку, готує характеристики (за необхідності) на учнів закріпленої групи.
 - 3.11. Приймає дітей від учителів, батьків або осіб, які їх замінюють, за списком.
 - 3.12. Добивається дотримання учнями Правил внутрішнього трудового розпорядку школи, етичних норм і культури поведінки, бережливого ставлення до майна закладу.
 - 3.13. Організовує і контролює харчування дітей закріпленої групи.
 - 3.14. Веде серед вихованців пропаганду здорового способу життя, боротьбу зі шкідливими звичками, контролює зовнішній вигляд учнів і дотримання ними правил особистої гігієни.
 - 3.15. Забезпечує суворе дотримання правил охорони праці та техніки безпеки, а також протипожежних правил.
 - 3.16. Вилучає негайно пожежонебезпечні предмети та пристрої, сигарети, цигарки, тютюн, спиртні напої, наркотичні та токсичні речовини, доводить про це до відома заступника директора з виховної роботи в письмовому вигляді.
4. Права вихователя ГПД
- Вихователь має право в межах своєї компетенції:
- 4.1. Самостійно обирати форми, методи виховної роботи з дітьми і планувати її, зважаючи на педагогічну доцільність.
 - 4.2. Брати участь у роботі педагогічної ради школи.
 - 4.3. Давати обов'язкові розпорядження учням групи.
 - 4.4. За потреби викликати батьків учнів до школи.

5. Відповідальність

- 5.1. Вихователь несе дисциплінарну відповідальність за неналежне виконання або не виконання без поважних причин службових обов'язків, передбачених пунктом 3 цієї Інструкції, а також за порушення Правил внутрішнього розпорядку та Статуту школи.
- 5.2. Дисциплінарне стягнення у зазначених випадках накладається наказом директора школи після витребування пояснень у письмовій формі та з дотриманням термінів, встановлених законодавством про працю. Дисциплінарне стягнення у вигляді звільнення з роботи застосовується не інакше, як з урахуванням думки профспілкового органу школи.
- 5.3. У разі вчинення вихователем аморального вчинку, несумісного з виконанням виховних функцій, трудовий договір з ним розривається наказом директора школи.

6. Взаємини

Вихователь групи продовженого дня:

- 6.1. Працює в режимі 6-годинного дня, виходячи з 30-годинного робочого тижня, встановленого навантаження за розкладом, затвердженим директором школи.
- 6.2. Самостійно планує свою роботу на кожний навчальний рік і кожен семестр.
- 6.3. Подає заступникові директора з навчально-виховної роботи письмовий звіт про виконану роботу.
- 6.4. Отримує від директора школи інформацію нормативно-правового і організаційно-методичного характеру, ознайомлюється під розписку з відповідними документами.
- 6.5. Інформує адміністрацію про труднощі або проблеми, що виникають.
- 6.6. Передає директору інформацію, отриману на нарадах і семінарах, безпосередньо після її отримання.

З інструкцією ознайомлен/-ий/-а:

« ____ » _____ 201 р. _____

(підпис) (ПІБ)

Виховні заходи (розробки)

I СЕМЕСТР

ВЕРЕСЕНЬ

НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР

(фенологічні спостереження, прикмети, народні свята)

Мета: ознайомити учнів з народним календарем (характерними змінами у природі з приходом місяця вересня); розвивати спостережливість, пізнавальні інтереси; виховувати любов і бережливе ставлення до природи.

Вид заходу: розповідь.

△ Хід заходу

Де ти, літо, поділось...
Куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь!
Осінь, ось вона, ось!
Осінь брами свої замикала вночі,
Погубила у небі журавлині ключі.

Ліна Костенко

Настав вересень. Після спекотного літа, після серпневих теплих днів настала золота осінь. По узліссях ростуть гриби. У мохових болотах намистинками розсипана на купинах червона журавлина. На освітлених сонцем лісових галявинах червоніють кетяги горобини. У ці осінні дні багато птахів готуються відлетіти у вирій. Уже полетіли ластівки, швидкокрилі стрижі. Залишаються зимувати рябчики, тетереви, куріпки.

У гамірні зграйки збираються шпаки, відлітають на південь співучі птахи.

У дальню путь вирушають дикі гуси, залишають рідні болота довгоногі журавлі.

Перевір!

- Тепла осінь — бути довгій зимі.
- Пізній гриб — пізній сніг.
- Багато жолудів на дубі — на теплу зиму.

Цікаво знати!

Найшвидше в лісах ростуть підберезники — до 4–5 см на добу.

Ластівки, шпаки, жайворонки, дрозди, солов'ї, лелеки з нашої країни летять зимувати до Африки. Під час перельоту птахи знаходять дорогу, орієнтуючись за сонцем і зірками.

Загадка

- ▼ Спустили поля, мокне земля.
Дощ поливає. Коли це буває? (*Восени*)

З народного

- Вересень весіллями багатий.
- Садок у вересні, що кожух у січні.
- Верещить вересень, що вже осінь.
- Як вересніє, то й дощик сіє.
- Тільки тоді закінчиться вересень, як одцвіте верес.

Свята

11 вересня — Усікновення голови Івана Хрестителя.

14 вересня — Семена.

21 вересня — Друга Пречиста.

23 вересня — день осіннього рівнодення.

27 вересня — свято Воздвиження (*Здвиження*).

СВІТЛА МИТЬ

Отакий, як у букварику,
Із букетом у руках,
Чом спинився ти, школярику,
Серце в грудях, наче птах?
Як складав ти в ранець зошити!
Як чекав щасливих днів!
Щоб до сліз перетривожити,
Перший дзвоник прозвенів.

За порогом — вітру витівки,
Шелестіння верховіть,
В першій класі

Перша вчителька,
Усміхаючись стоїть.
1 вересня — День знань.

КНИГА — ДЖЕРЕЛО ЗНАНЬ

Мета: розвивати художній смак учнів; збагачувати їхній словниковий запас; виховувати любов і бережливе ставлення до книжки.

Обладнання: книги з оповіданнями, казками, повістями, підручники.

Вид заходу: розповідь з елементами бесіди.

△ Хід заходу

Відгадування загадки Л. Глібова

- ▼ Бачити — не бачить,
Чути — не чує.
Мовчки говорить,
Дуже мудрує.
Хто ж то така
В світі щаслива:
Мудра, правдива
І жартівлива?
Тут я вам діти,
Стану в пригоді,
Річ коротенька:
Книжка та й годі.

— Таку загадку про книжку написав всім відомий байкар — Леонід Глібов. А Іван Франко так відгукувався про книгу в своєму вірші.

Декламування уривка з вірша І. Франка

Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

— Багато прислів'їв і приказок склав народ про книжку.

Декламування прислів'їв і приказок

- Книга вчить, як на світі жить.
- Читання — ось краще навчання.
- Книжку читай — розуму набирай.
- Книга — джерело знань.

Повідомлення теми і мети заходу

Розповідь «Як народилася книга»

— Книги нас оточують скрізь: і вдома, і в школі, і в бібліотеці. Здається, що вони існували завжди. Але цікаво, що було тоді, коли на світі ще й гадки про книги не мали?

Побачила древня людина, який чудовий навколо неї світ,— і склала про це пісню. Проспівала й одразу ж забула її. Потім побачила стадо диких бізонів і порахувала їх. Зраділа, що зуміла полічити, і позначила на землі кількість цих тварин. Але тут вона збагнула, що слід навчитися записувати побачене і придумане таким чином, щоб про нього могли дізнатися інші.

Люди пробували писати на різних матеріалах. Спочатку для письма використовувалася глина. З неї можна виліпити будь-яку фігурку, посуд, а ще таблички для запису важливих відомостей. Та от біда: глина тріскається, кришиться.

На чому тільки не намагалися писати наші далекі предки! І на корі, і на тканині, і на залізних пластинах, і навіть на папірусі (*це сувій зі скельних смужок, вирізаних з листя рослини — папірусу*). Правда, папірус виявився зручним матеріалом для письма, але ж він росте не скрізь... І люди винайшли пергамент — дуже тонку, спеціально вичищену шкіру тварин. Ось тоді вперше й народилося таке диво, як книги. Вони старанно писалися від руки, прикрашалися різними малюнками. Обкладинку виготовляли з дерев'яної дошки, яку оздоблювали дорогоцінним камінням і золотою застібкою.

Потрібно було навчитися робити книги швидко, акуратно і у великих кількостях. І ось у XVI ст. першодрукар Іван Федоров освоїв слов'янське книгодрукування і випустив першу тисячу однакових книг. Але тут виникло ще одне завдання: мало видавати книги, потрібно й навчити людей грамоти. І ось Іван Федоров у Львові видав друком першу слов'янську азбуку, а пізніше — граматику та інші підручники.

Тепер, звісно, папір виготовляють не з папірусу (*до речі, слово «папір» походить від слова «папірус»*), а з деревини і навіть ганчір'я. Зі старого паперу — макулатури — теж виходить чудовий папір, на якому друкують і дитячі книжки з малюнками, і дорослі — без малюнків, і газети, й зошити, й листівки...

Ось такий довгий і важкий шлях здолала книга, перш ніж стала такою, якою ви бачите її тепер.

Мине час, ви станете дорослими і, можливо, теж напишете свою книгу.

Книги люблять усі. Багато праці вкладають в їхнє виготовлення. Лісоруби заготовляють ліс. З нього роблять для книжки папір. Письменники пишуть оповідання, вірші. Художники, малюють малюнки. Бережіть книгу! Вона ваш друг!

УВІЧЛИВІСТЬ НА КОЖНИЙ ДЕНЬ

Мета: пояснити дітям у чому зміст і сила вітання; навчати бути ввічливим до всіх; розширювати словник учнів словами вітання; вчити виявляти турботу і піклування про літніх людей, про молодших і слабших; виховувати шанобливе ставлення до дорослих, батьків, учителів.

Вид заходу: розповідь з елементами бесіди.

△ Хід заходу

— «Доброго ранку!» — кажете ви мамі з татом, коли прокидаєтеся, учителеві, коли він заходить до класу.

«До побачення!» — кажете ви, коли йдете зі школи додому.

«Дякую», «Спасибі», — щиро промовляєте за зроблену вам послугу. І всім од тих слів стає приємно і втішно.

ЧАРІВНІ СЛОВА

До всіх сердець, як до дверей,
є ключики малі.

І кожен легко підбере,
якщо йому не лінь.

Ти, друже, мусиш знати їх,
запам'ятать не важко:

маленькі ключики твої —
«Спасибі» і «Будь ласка».

— З давніх-давен люди привчали до цих слів навіть малих дітей.

МОВА

Сію дитині в серденько ласку,
сійся-родися ніжне «будь-ласка».

Вдячне «спасибі»,
«вибач» тремтливе —
слово у серці,
як зернятко на ниві.

«Доброго ранку!»
«Світлої днини» —

Щедро даруй ти
людям, дитино.

Мова барвіста,
мова багата,
рідна і тепла,
як батьківська хата.

Варвара Гринько

— Чому люди починають свій день словами: «Доброго ранку», «Доброго дня»? Чому їх називають словами ввічливості? Навіщо вживають?

Увічливість — це насамперед мистецтво людського спілкування. Увічливість — це вміння делікатно, люб'язно ставитися до людей, які нас оточують. Уміння поводитися залежно від вимог, конкретних обставин.

НАВІЩО КАЖУТЬ «СПАСИБІ»

Дрімучим лісом ішли два мандрівники — Дідусь і Хлопчик. Було спекотно, мандрівникам хотілося пити.

Нарешті вони прийшли до струмка. Тихо дзюрчала холодна вода. Мандрівники нахилилися, напилися.

Дідусь сказав: «Спасибі тобі, струмочок».

Хлопчик усміхнувся.

— Чому ти усміхаєшся, Хлопче? — запитав Дідусь.

— Навіщо ви, Дідусю, сказали струмкові «спасибі»? Адже він не жива істота: не дізнається про вашу подяку, не почує ваших слів.

— Це так. Якби води напився вовк, він може й не дякувати. Ми ж не вовки, а люди. А знаєш, для чого людина говорить «спасибі»? Знаєш, кого це слово вшановує, звеличує, підносить?

Хлопчик замислився. Він ще ніколи не думав над цією мудрою істиною. Тепер же був час подумати: шлях через ліс ще довгий.

В. Сухомлинський

— А ви як уважаєте?

— Є в нас, в Україні, й інші народні звичаї. Добрих гостей ми зустрічаємо хлібом-сіллю на вишиваному рушнику. Коли ж хто від'їздить, залишає рідну домівку, то садить на згадку про себе деревце.

Той, кому доводилося жити й спілкуватися із сусідами в селі, знає, як одкликались один одному люди: «Доброго ранку, Микола!» — доносилось із глибини саду.— «Доброго здоров'я, Іване! Як спалося-ночувалося?» — «Дякую, якби корову до череди не виганяти, то й ще б подрімав». — «Давай я оджену, а ти візьми кошика, груш назбираєш, нападало за ніч — землі не видно!».— «Іване, а де це твоя господиня?» — «Щось нездужає...».

Надвечір уже вся вулиця знатиме, що Іванова Євка захворіла. Зйдуться сусіди, і кожен візьме із собою склянку свіжого масла, пару щойно знятих із кубла яець, топленого масла з медом, липового цвіту, фруктового киселику, щоб вигнати з тіла простуду. Цілий вечір гомонітимуть сусіди, і легше стане на душі у хворої, може не стільки від тих ліків, як од щедрих побажань, людської уваги й доброти.

З особливою чутливістю розвинене сусідство у літніх людей. Дізнавшись, що хтось із бабусь чи дідусів прикутий до ліжка, однолітки почергово приходять на посиденьки — згадують прожиті літа, довге життя з багатьма подробицями, а коли наставав час розставатися, одне одному казали: «Вибач мені, може, колись і не те слово сказав, може, бувало, і ляялись по-сусідству, але вибач за все...».

У словах-вибаченнях і в символах-прощаннях, які повторювались тричі, немає нещирості. Це була природна потреба очищення перед ближніми.

За традицією, жоден селянин не розпочинав сівби в себе вдома, доки не організують «вдовиного плуга». Цього дня чоловіки

збиралися разом ішли до сусідських вдів та сиріт і гуртом обробляли ниви. Тільки після цього можна було починати оранку на власних полях.

Зазвичай, ніколи не відмовляли у пожертвуваннях тим, кого спіткало горе, наприклад, пожежа. Віддавали все, що можна було, — гроші, харчі, одяг, хатне й господарське начиння, будівельні матеріали тощо. Гуртом сусіди почергово квартирували і годували в себе тих, кого спіткало горе. Усе це робилося добровільно і безплатно. Адже хто був гарантований від подібної біди? Слушно в народі з цього приводу казали: «Громада — великий чоловік: з миру по нитці, а голому сорочка».

Цікава й така деталь: двері, за доброю українською традицією, не замикали, а лише начіплювали поверх скоблика прикривачку. Замок, — каже народне прислів'я, — не для лихих та злодіїв — він од сусідів: у хаті нікого немає...

Згадаймо село: чи знайдуться такі, хто б не знав, як у тій хаті відчиняють двері, якого кольору кухлик для води, чим прикритий стіл, чий портрет висить на покуті. А ось переселившись у місто, не завжди знаєш своїх сусідів, навіть через стіну... Але як приємно, коли твій найближчий родич чи сусід зустріне тебе зі щирою усмішкою на вустах і доброзичливим «Добридень».

Було за святий обов'язок, заходячи до хати, знімати головний убір і хреститися до божниці. Так учиняли не тільки односельці, але й подорожні, хто ж нехтував звичаєм, такому відмовляли в поданні.

Народ завжди висміював тих, хто не дотримував установлених звичаїв і традицій. У народі говорять:

- Від доброго слова і лід розмерзає.
- Слово — не горобець, вилетить — не спіймаєш.
- Шабля ранив голову, а слово — душу.
- І від солодких слів буває гірко.
- Доброму скрізь добре.
- До доброї криниці стежка утоптана.
- Заздрий від чужого щастя сохне.
- І кума сором, і хліба жаль.
- Не будь тією людиною, що догори щетиною.
- Без Гриця і вода не освятиться.
- Дивиться лисицею, а думає вовком.
- В очі співає, а поза лає.
- Бесіди багато, а розуму мало.
- І хороша, і вродлива, тільки шкода, що сварлива.
- Сам себе раз у рік любить.

— А тепер пропоную скласти «Поради для ввічливих».

Учні називають правила ввічливості.

Словник

- Скоблик — зігнута під кутом смужка або дріт, що необхідний для скріплення яких-небудь частин.
- Божниця — місце (*куток*) у хаті або в церкві з полицками, на яких поставлені образи (*ікони*).

СОЛОДКЕ СВЯТО

Мета: ознайомити дітей з історією походження, технологією виготовлення шоколаду; розвивати естетичні почуття; виховувати культуру споживання солодоців.

Обладнання: колекція коробок від цукерок; колекція обгортки від цукерок та шоколаду; зразки какао-виробів, какао-порошку; схема виробництва цукерок; зображення королеви Ласунки.

Вид заходу: свято.

△ Хід заходу

Свято проводиться у формі засідання «Клубу Чомучок».

Усі діти заздалегідь об'єднуються у групи за «фахом»: історики; технологи, працівники кондитерської фабрики; художники; філологи; біологи; медичні працівники; музики; письменники; режисери.

Вони збирають матеріал, вивчають, узагальнюють і пропонують повідомлення.

I. ВСТУПНА БЕСІДА

Вихователь. Сьогодні, діти, у нас Солодке свято. До нас завітала королева Ласунка. Вона приготувала вам смачні подарунки. Але спочатку ви маєте знайти відповідь на запитання: що ми знаємо про смачний шоколад, який любляють усі діти у світі?

II. ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Історики. Звідки ж з'явився шоколад?

Це тепер його називають «святим смаку», «що тане в роті, а не в руках». Насправді історія його почалася дуже давно за морем, у спекотній Мексиці, де тоді була імперія інків.

Коли 1519 року іспанський конкістадор Ернан Кортес завоював зі своєю армією Центральну Мексику, разом з іншими скарбами він заволодів чудовим напоєм ацтеків «чакоатль». Куштувати його доводилося лише обраним — тільки вождь Монтесума міг дозволити собі поласувати цим напоєм.

Таємницю шоколаду — так стали називати напій ацтеків іспанці — зберігали ще 100 років.

Дуже багато людей приписували шоколаду чудодійну силу, уважаючи його чарівними ліками кохання.

Лише у XVII столітті в Європі з'явилися «шоколадні будинки», де скуштувати шоколад могли всі охочі. А ще через 100 років з'явилися перші шоколадні цукерки.

III. ЕКСКУРСІЯ НА ФАБРИКУ

Працівники кондитерської фабрики. У лісах тропічної Америки росте шоколадне дерево, або какао. Листя дерева велике, блискуче, плоди грушоподібні. Вони ростуть просто на стовбурі.

З насіння цього дерева, схожого на боби квасолі, виготовляють порошок какао та шоколад.

Процес цей доволі складний: какао-боби очищують, обсмажують, перетирають. З перетертого какао добувають какао-масло. Шоколадну масу отримують, змішуючи какао-порошок, какао-масло, цукор та ароматичні речовини.

Цю масу ще раз з'єднують з какао-маслом та охолоджують у холодильнику. Далі її заправляють у шоколадний розливний автомат, що виготовляє звичайні шоколадки.

IV. ВИСТАВКА ОБГОРТOK

Художники. Подивіться на обгортки. Вони кольорові, гарні. Вони ніби запрошують: «З'їж цукерку, малюче!».

Художники малюють обгортки для цукерок та шоколадок. Іноді виходять справжні шедеври.

V. ФІЛОЛОГІЧНА ДОВІДКА

Філологи. Ацтеки мололи насіння какао та готували гіркий напій, який пили з перцем і ваніліном. Називали його «чакоатль». Звідси й пішло слово «шоколад». Слово «какао» утворилося від ацтекської назви плодів — «какауцатль».

VI. БІОЛОГІЧНА ДОВІДКА

Біологи. Вирощують шоколадне дерево з насіння. Сіянци починають цвісти на другий рік, але плоди з'являються лише на 5–6-й рік. До того часу дерево сягає заввишки 4–5 м. Збирати плоди можна до 50-ти років.

Шоколадне дерево любить тепло та розвивається лише за температури 18–20 °С. За холоднішого клімату дерево не даватиме плодів, а за температури 5 °С воно загине!